Осадченко І.І.

ВИКОРИСТАННЯ ПОЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ МОВИ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ “ЗНАЧЕННЯ СЛОВА” НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ

При вивченні теми “Значення слова” з рідної мови у 3(2) кл. виникає потреба детального пояснення матеріалу для вироблення в учнів умінь розрізнювати слова, що звучать і пишуться однаково, та слів, що мають кілька значень; активного засвоєння понять: пряме і переносне значення слів, синоніми, антоніми.

Готуючись до уроку, варто включати у хід роботи розвиваючі вправи для стимулювання творчої активності молодших школярів.

Легко сприймаються учнями віршовані рядки, ігрові форми вправ, завдання для розвитку сенсорних сприймань. Віршований матеріал кращий для запам’ятовування, особливо, коли мова йде про труднощі засвоєння граматичних понять учнями низького та середнього рівнів розвитку. Дослідник поетичного слова Кожинов В.В. писав: “Вірші настільки досконалі, що в них найбільше природи і органічного порядку слів із усіх можливих” [1,4].

Подані у віршованій формі вправи підручника не тільки легко сприймаються, але й активніше опрацьовуються. Для посилення уваги можна запропонувати учням римувати кінцівки рядків віршованих вправ.

Запропонований поетичний матеріал складений за текстами прозових вправ підручника з рідної мови для 3(2) кл. [2]. Тобто завдання вправ підручника відповідають завданням поетичного матеріалу.

Методи переходу від звичайних вправ підручника до римованих:

- ігровий: не звертаючись власне до змісту вправ підручника, а лише до їх завдань, вчитель зачитує поезію зі словами:

  - Говоритиму незвично:
  Усі вправи поетично;

- творчий:
  а) учні римують вправу у процесі уроку за опорними словами, за поданими римами, за поданим рядком, за текстом вправи;
  б)вчитель з учнями колективно римують вправу;
- порівняльний: учитель зачитує вірш, а учні порівнюють його зміст зі змістом вправи або навпаки.

ТЕМА І. ПРЯМЕ ТА ПЕРЕНОСНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛІВ

І. Римоване правило, мал.Іа до стор.75 [2]:

У полі буйно проростa **пшеничне** колосся.
А у нашої Олюсі – **пшеничне** волосся.
Та невже на голові в неї колосочки?
Ні, то кольору пшениці її волосочки.
Бо **пшеничні** колоски – пряме слова значення,
А волоссячко **пшеничне** – переносне значення.

ІІ. Поетичний матеріал до вправи 168 [2,76]:

Постукала зима в віконце:
Засумувало в небі сонце,
А вітер геть **розтанцювався**
І від сніжинок **розсміявся.**

Додаткові творчі завдання:

Зобразіть дієслова кожного рядка вірша за допомогою пантоміми. Знайдіть іменники, що зв'язані з цими дієсловами. На які запитання вони відповідають? Чи може неістота стукати, танцювати, сумувати? Зробіть висновок за опорною схемою побудови міркування:

1. Ми прочитали...
2. На мою думку
Я вважаю
Я думаю не може (може)
Я гадаю
На мій погляд
3. Тому, що...
4. Отже, це...

Розгляньте малюнок 1б. Уявіть, що сонце дійсно засумувало. Як ви вважаєте, чому так могло статися? Складіть про це казочку.

ІІІ. "Римівочки**".**

а)**Золотий** годинник в Колі,
Золоте волосся в Олі.
б)**Каштанове** падає листя.
Каштанове волосся у Насті.
в)**Кришталева** ваза грає,
Квіток радісно чекає,
Кришталеву влиєм воду
(Наберем не біля броду).

Додаткові запитання:

Які слова "Римівочок" вжиті в прямому значенні, а які – у переносному? Чому? Поясніть, чому кришталеву воду набирають не біля броду?

ТЕМА ІІ. БАГАТОЗНАЧНІ СЛОВА

1. Поетичний матеріал до вправи 171 [2,77]:

На нашій голубій **Землі,**
Що лине в зоряній імлі,
Є рідна матінка – Вкраїна,
Від праслав'ян **земля** – країна.
На тій **землі**, на тих полях
Пшениця проросла в грунтах –
Це наша батьківська **земля**
Від хати в поле заклика.

Додаткові запитання:

Визначте слово, яке найчастіше повторюється у поезії. В якому значенні це слово вжите у першому рядку? А у четвертому і т.д.? Чому слово Земля у першому рядку пишеться з великої літери?

2. Римівка до вправи 173 [2,78]:

а)Дай, Іваночку, **лінійку,**
Щоб накреслити я встиг.
б)На **лінійку** всі шикуйтесь,
Здати рапорта готуйтесь!

Завдання та запитання:

Про яку лінійку йде мова у першій римівці? А у другій? Поясніть. Зробіть висновки.

3. Віршований матеріал до вправи 172, мал.2а [2,78]:

Ключ у небі пролітав,
А я хату відмикав.
Двері й досі ще закриті.
Де ж відгадки тут зариті?
Ключ скрипічний чи з гайок?
Чи із вирію пташок?
Ви мені допоможіть:
Відповідь одну знайдіть,
Двері в хату відімкніть,
До господи упустіть.

Додаткові завдання:

Розгляньте мал.2а. Чи відкриється замок цим ключем? Які ж бувають ключі?

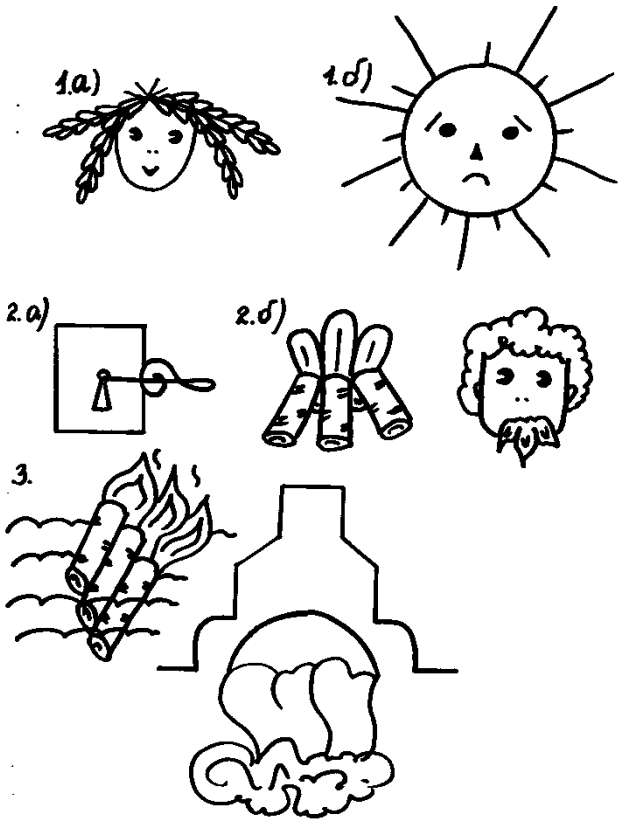

4. Віршований матеріал до вправи 173, мал.2б [2,78]:

Не показуй свій **язик!**
Чи до цього ти не звик?
Язик у Київ заведе,
до столиці приведе.
Це не той страшний **язик,**
Що із полум'я стримить.
Додаткові завдання:
Про які "язики" йде мова у вірші? Знайдіть помилку на мал.2б. Чому так говорять: "Язик до Києва доведе"?

ТЕМА ІІІ. СЛОВА, ЯКІ ЗВУЧАТЬ І ПИШУТЬСЯ ОДНАКОВО

1. Римування до вправи 175, мал.3 [2,79]:
Щоб долину **затопити,**
Треба дрова **запалити,**
Щоб у пічці **затопити,**
Треба греблю **розгатити.**
Додаткові завдання і запитання:
Що сплутав автор? Поміняйте слова місцями так, щоб зникла плутанина. Що означає слово "затопити" у першому рядку? А у третьому?
2. "Каламбури":
а)Ой! Як буду двійку мати,
То сваритиметься мати!
б)Чи прориє чорний кріт
Хід підземний в острів Кріт?
(див.карту світу);
в)Чи влаштують батьки бал,
Як в щоденнику лиш бал?
г)Чи ж бо дійсно їдкий чад
У країні дальній Чад?
(див. карту світу);
г)Чи зчиняє гучний шум
На поверхні річки шум?
Запитання:
Чим схожі і чим різняться слова "мати" у двох рядках? Поясніть.
3. Римування до вправи 176 [2,79-80]:
а)Вчаться у школі відмінно **брати.**
Брати з них приклад будеш і ти:
З місяця в місяць відповідають,
Сотні п'ятірок за це уже мають.
Хлопці активні, твердо все знають,
Місяць – супутник відвідать бажають.
б)Сидить **на березі сорока**.
В Андрія інша є морока:
Сорока гусей тримати,
На березі випасати.

Додаткові запитання:

Чим схожі і чим різняться слова: сорока і сорока, брати і брати, на березі і на березі? Поясніть значення слів: місяць, Місяць.

ТЕМА IV.СИНОНІМИ

Вірш – правило:
Біжить і мчить,
Стоїть, стримить,
Лежить, спочиває –
Синоніми має.
За значенням близькі
Синоніми такі.

1. Поетичний матеріал до вправи 181 [2,81]:

Іде зима холодна, люта, злюча,
Морозяна, засніжена, пекуча.
А небо сіре, сумне, непривітне,
І сонечко похмуре, непомітне.
Птахи у холод голодом страждають,
Від дітвори жадають і чекають
Притулку, допомоги і відради,
Де їжу, корм тепер знайти поради.

Додаткові завдання:

Виписати синоніми разом із словами, з якими вони зв’язані.

2. Римування до вправи 182 [2,81]:

Сонце сміється, радіє, гуляє,
Ліс шелестить, шепотить, розмовляє.
Річечка грає, плине, співає,
Квітка у лузі цвіте, розцвітає.

Запитання:

Які із слів цього вірша є синонімами? Чому?

3.Римування до вправи 183 [2, 82] :

Я намалюю будинок і дім,
Хатинку та хижку, будівлю, а втім,
Ще стежку, доріжку, що йде від села,
Щоб в поле до ниви мене повела.

Завдання:

Виписати синоніми. Підтвердити свій вибір міркуванням за опорною схемою.

ТЕМА V. АНТОНІМИ

Віршик-правило:
Білий день, а чорна ніч –
Дуже дивная ця річ,
Бо слова ці протилежні,
До антонімів належні.

Досягаючи триєдиної мети уроку: виробляючи уміння та навички з теми “Значення слова”, супутно розвиваючи мовлення, мислення, пам’ять, уяву та літературні здібності, виховуючи любов до природи та відчуття краси, ми формуємо творчо активну особистість молодшого школяра. Поетичний матеріал – це саме той, який у даному використанні виявляє основні напрямки навчальної діяльності: розвиває в учнів уміння активно сприймати, осмислювати, запам’ятовувати, відтворювати, самостійно творити.

Використана література:

1. Кожинов В.В. Как пишут стихи. – М.: Детгиз, 1970. – 125с.
2. Вашуленко М.С., Мельничайко О.І. Рідна мова // Підручник для 3 кл. чотирирічної і 2 кл. трирічної початкової школи. – К.: Освіта, 1996. – 255с.